

**VRAŽDA NOVOROZENÉHO DÍTĚTE VERSUS
ODLOŽENÍ DÍTĚTE SE ZŘETELEM K OTÁZCE
TRESTŮ V PRAXI C. K. KRAJSKÉHO SOUDU
V OLOMOUCI NA KONCI 19. A NA POČÁTKU
20. STOLETÍ**

LUCIE BENDO VÁ BEDNÁŘOVÁ

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Tento příspěvek představuje komparaci tří zločinů páchaných ženami - vraždy novorozeného dítěte při porodu či krátce poté, vraždy několikátýdenního dítěte a odložení dítěte na konci 19. a na začátku 20. století. Komparace se zabývá odlišnostmi skutkových podstat daných zločinů podle Trestního zákona ze dne 27. 5. 1852, odlišnostmi trestů zakotvených v zákoně a ukládaných soudem. Srovnává také četnost před soudem projednávaných zločinů a věnuje se jejich příčinám, způsobům spáchání činů, pachatelkám, partnerům těchto žen, jejich účastenství na zločinech a trestnímu stíhání.

Key words in original language

Klíčovými slovy jsou: vražda novorozeného dítěte při porodu či krátce poté, vražda několikátýdenního dítěte, odložení dítěte, Trestní zákon ze dne 27. 5. 1852, postavení ženy, konec 19. a počátek 20. století.

Abstract

This contribution presents comparison of three crimes of women - the infanticide in the course of childbirth, of the murder of several weeks old child and of the abandonment of the child at the end of the 19th and in the beginning of the 20th century. The comparison deals with differences among facts of these crimes according to the austrian Criminal code of 27. 5. 1852, with differences among penalties as provided for by the law as imposed by the court. It also compares frequency of their hearing before the court and it attends to reasons of the crimes, to ways of commitment, to perpetrators, to mates of women, their participation in the crimes and criminal prosecution.

Key words

Key words are: infanticide, murder of the child, abandonment of the child, the austrian Criminal code of 27. 5. 1852, status of woman, the end of the 19th and the beginning of the 20th century.

Problematika zločinu infanticidia, tj. vraždy novorozeného dítěte matkou při porodu nebo krátce po něm, je badatelsky velice zajímavá, a tedy do značné míry již prozkoumaná. Této problematice se věnuje, případně se jí alespoň částečně dotýká, řada odborných prací, a to především v rámci zkoumání

postavení ženy, dějin zločinu, kriminality či trestního práva. V centru pozornosti je však zejména období raného novověku, poněkud méně 19., respektive 20. století.

Z těchto důvodů jsem svůj příspěvek k problematice zločinu infanticidia pojala jako komparaci tří zločinů páchaných ženami na konci 19. a na počátku 20. století. Zkoumanými delikty jsou vražda novorozeného dítěte při porodu nebo krátce po něm, vražda novorozeného dítěte v časovém horizontu několika týdnů po porodu, kterou trestní zákon posuzoval již jako "obyčejnou" vraždu, a odložení dítěte. Pachatelkou prvního zločinu mohla být ze zákona jedině žena - matka, ale i druhé dva trestné činy, které mohl spáchat podle zákona kdokoli, páchaly většinou ženy, matky těchto dětí. Uvedené zločiny můžeme chápat jako dobové krajní prostředky řešení nechtěného, nejčastěji nemanželského těhotenství a mateřství. Nacházejí své místo tehdy, pokud nedošlo k řešení situace nevídaného těhotenství již dříve, jiným nelegálním způsobem. Umělé přerušení těhotenství coby zločin "vyhnání plodu" se zmíněnými zločiny velmi úzce souvisí.

Příspěvek sleduje odlišnosti znaků skutkových podstat daných trestných činů, upravených v rakouském Trestním zákoně ze dne 27. 5. 1852, a odlišnosti trestů stanovených tímto zákonem. Věnuje se i trestům skutečně ukládaným, a to na příkladu trestů ukládaných C. k. krajským soudem v Olomouci. Na základě jmenného a místně - věcného rejstříku k trestním věcem, kterými se krajský soud zabýval v letech 1898 - 1917, porovnává také četnost zkoumaných zločinů.¹

Co můžeme z trestních spisů C. k. Krajského soudu v Olomouci, potažmo z místních novin, zjistit o příčinách těchto deliktů, způsobech spáchání zločinů, pachatelkách a jejich partnerech, účastenství partnerů na zločinech a jejich trestním stíhání? Potvrdí se ve sledovaném období zjištění historičky Daniely Tinkové pro 2. polovinu 18. a počátek 19. století, že pachatelkami vražd novorozených dětí byly nejčastěji "...chudé, většinou nevzdělané neprovdané ženy z defavorizovaného prostředí v závislém postavení" a že příčiny infanticidií byly sociální a ekonomické, respektive že důvodem tohoto činu mohl někdy být i stav rozrušení způsobený porodem?²

Příspěvek se věnuje konci 19. a počátku 20. století (dané období je možné označit také jako závěr "dlouhého 19. století"). Časový prostor pro zkoumání vražd a odložení novorozených dětí lze však ještě dále rozšířit, a to až do druhé poloviny 50. let 20. století, kdy v Československu došlo k povolení

¹ Viz TAUŠ, Karel – JANDOVIČ, Alena – ROUBIC, Antonín: Jmenný a místně – věcný rejstřík spisů sg. Vr 1898 – 1917. Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond Krajský soud v Olomouci I., 1973.

² Viz TINKOVÁ, Daniela: Hřích, zločin a šílenství v čase odkouzlování světa (dále jen Hřích, zločin a šílenství...). Praha, Argo, 2004, s. 338 - 339.

umělého přerušení těhotenství, což spolu s širším používáním antikoncepce podstatně změnilo situaci.³

Důležitými zdroji informací ke zkoumaným zločinům jsou zejména dobové prameny: Trestní zákon ze dne 27. 5. 1852 č. 117 ř. z., trestní spisy z fondu Krajský soud v Olomouci z olomoucké pobočky Zemského archivu v Opavě, a zprávy o zločinech z olomouckých novin Pozor a Našinec z konce 19. a počátku 20. století. Trestní zákon vymezuje jednotlivé delikty, stanoví na ně tresty a rovněž uvádí taxativní výčet polehčujících a přitěžujících okolností a pravidla pro jejich použití při ukládání trestů. Trestní spisy krajského soudu nás seznamují se skutečnými případy zločinů. Obsahují údaje o pachatelkách - jejich věku, bydlišti, zaměstnání a rodinném stavu, a často i informace o jejich náhodných nebo dlouhodobých partnerech, otcích zavražděných a odložených dětí. Umožňují nám zjistit příčiny zločinů i konkrétní způsoby jejich spáchání. Dále je z nich patrné, jak okresní soudy a krajský soud tyto delikty vyšetřovaly a jak rozhodovalo olomoucké státní zastupitelství o stíhání pachatele a pachatelů. Můžeme zkoumat též způsob rozhodování krajského soudu o vině a trestu, respektive rozhodování porotců o vině u dvou porotních zločinů - prostých vražd a vražd novorozených dětí při porodu nebo krátce po něm. Místní noviny představují spíše doplňkový, stručný pramen ke zkoumaným zločinům, pachatelkám, příčinám činů, způsobům jejich spáchání a trestům. Kromě zločinů spáchaných v obvodu Krajského soudu v Olomouci se občas věnují i zločinům, které se staly v jiných částech rakousko-uherské monarchie.

Skutkovou podstatu vraždy dítěte při porodu nacházíme v ustanovení § 139 trestního zákona. Trestné jednání spočívalo v aktivním usmrcení novorozeného dítěte, nebo v pasivním opomenutí poskytnout novorozenému dítěti potřebnou pomoc. Ustanovení chránilo život právě narozeného dítěte. Zákonodárce však rozlišoval, zda zavražděné dítě mělo manželský, nebo nemanželský původ, a tato okolnost byla důležitá pro otázku trestu. Pachatelkou daného zločinu mohla být jediné matka, z hlediska formy zavinění požadoval zákonodárce úmysl. Ustanovení § 139 se podle judikatury mohlo aplikovat také na matku, která zavraždila dítě "krátký čas po porodu". Rozhodnutí č. 5817 ze dne 7. 5. 1854 a rozhodnutí č. 9124 ze dne 1. 7. 1899 stanovily, že v takovém případě soudce může matčin "...stav duševní dle povahy její posuzovati a rozhodnouti."⁴

³ Možnost umělého přerušení těhotenství ze zdravotních a jiných důvodů zvláštního zřetele hodných upravil až ZÁKON č. 68/1957 Sb., o umělém přerušení těhotenství. Podle Daniely Tinkové teprve dekriminalizace potratu a legalizace antikoncepce ve 20. století infanticidium skutečně marginalizovaly. Srv. TINKOVÁ, D.: Hřích, zločin a šílenství...c. d., s. 340.

⁴ Viz LEPÁŘ, Mojžíř: Trestní zákon ze dne 27. května 1852 č. 117 ř. z. se zákonem o tisku a jinými (dále jen Trestní zákon...). Praha, Knihotiskárna dr. Edvarda Grégra, 1901, s. 75.

Pokud nebyl naplněn podstatný znak výše uvedené skutkové podstaty - zavraždění dítěte při porodu nebo krátce po něm, spadala vražda dítěte pod zločin "obyčejné" vraždy, jejíž legální definici obsahovalo ustanovení § 134 trestního zákona. Pachatelovo jednání vymezil zákonodárce jako jednání "...takovým způsobem, že z toho nastane smrt...". Šlo o jednání úmyslné, pachatel musel mít úmysl usmrtit. Narozdíl od vraždy novorozeného dítěte při porodu nebo krátce po něm mohl být pachatelem zločinu kdokoli a objektem byl život jakéhokoli člověka. Nezáleželo zde na skutečnosti, že oběti vraždy se stalo dítě, rovněž jeho stáří nemělo žádný vliv.⁵

Trestné jednání u zločinu odložení dítěte, definovaného v ustanovení § 149 trestního zákona, spočívalo v odložení, přičemž chráněným zájmem byl život a zdraví dítěte ve věku, ve kterém "...si k zachování svého života samo pomoci opatřiti nemůže". Mohlo se jednat o dítě novorozené, ale zpravidla se zločin týkal dítěte staršího, například půlročního, dvouletého a podobně. Pachatelem tohoto zločinu mohl být kdokoli, kdo jednal v úmyslu, aby dítě "vydal v nebezpečství života, anebo...aby zachování jeho zůstavil náhodě...". Následující ustanovení rozlišovalo místo odložení "oddálené, obyčejně nenavštěvané", pod nějž soud podřazoval například les, nebo "obyčejně navštěvané", kupříkladu ulici ve městě, což mělo význam pro otázku trestu.⁶

Skutkové podstaty vraždy novorozeného dítěte při porodu nebo krátce poté, spáchané úmyslným opomenutím poskytnout dítěti potřebnou pomoc, a odložení právě narozeného dítěte k sobě měly velmi blízko a v praxi je nebylo zřejmě úplně snadné odlišit. Kritériem jejich odlišení měl být úmysl, zda v daném případě šlo o úmysl dítě usmrtit, anebo o úmysl vydat jej v nebezpečí života. Skutečný úmysl pachatelky někdy mohlo být pro soud a státní zastupitelství obtížné zjistit, respektive prokázat. Otázkou však je, zda tvrzení o neprokazatelnosti úmyslu či příčinné souvislosti nebyly spíše snahou pachatelce pomoci. V roce 1910 odůvodnila obžaloba na 19 letou zemědělskou dělnici Martu Michalíkovou pro zločin odložení dítěte kvalifikaci zločinu tím, že se jí nedá dokázat úmysl dítě usmrtit a že se nedá prokázat příčinná souvislost mezi jejím jednáním a smrtí dítěte. Dané tvrzení ale vyvolává určité pochybnosti. Obviněná při výslechu u okresního soudu v Kojetíně vypověděla, že se za porod svého nemanželského dítěte styděla a že je ihned po porodu v rozčilení zanesla na blízký venkovní záchod. Tam je ponechala v záchodové žumpě v hloubce asi 50 cm. V rozčilení ji prý nenapadlo, že by dítě mohlo zahynout. Tvrdila, že si myslela, že dítě najde

⁵ Viz LEPAŘ, M.: Trestní zákon...c. d., s. 73.

⁶ Viz LEPAŘ, M.: c. d., s. 79. Viz také ZEMSKÝ ARCHIV OPAVA, pobočka Olomouc, fond Krajský soud v Olomouci I., sg. Vr 1345/10, č. kart. III 705, odložení dítěte - Marta Michalíková. Tamtéž viz sg. Vr 1543/09, č. kart. III 696, odložení dítěte - Marie Klemsová. Dále viz POZOR, č. 131, 5. 11. 1901, s. 3.

někdo z ostatních dělníků, kterých bylo v nedalekém domě ubytováno asi 50. Dle obžaloby a soudu byl záchod co chvíli navštěvovaným místem a dalo se tedy očekávat, že dítě brzy někdo zpozoruje a zachrání. Tento předpoklad však oslabovala skutečnost, že obviněná dítě odložila okolo půlnoci, když dělníci spali. Kolem třetí hodiny ranní jeden z dělníků vyšel ven a zaslechl nějaké zvuky, považoval je však za mňoukání kočky. Ve tmě se také bál, takže po ničem nepátral. Dítě objevila zaměstnavatelka dělníků až ráno po páté hodině, kdy už bylo ve velmi špatném stavu, "skoro polomrtvé", jak svědkyně vypověděla před soudem. Ještě téhož dne večer zemřelo.⁷

Vražda dítěte při porodu nebo krátce poté představovala privilegovanou skutkovou podstatu. Matce náležel nižší trest než pachateli dokonané vraždy, jemuž měl být podle zákona uložen trest smrti. Trest za vraždu dítěte při porodu se lišil podle toho, zda šlo o manželské či nemanželské dítě. Vražda nemanželského dítěte byla co do trestu dvojnásobně privilegovaná. Podle Daniely Tinkové však zákonodárce nezamýšlel diskriminovat nemanželské děti, nižším trestem chtěl pouze zohlednit sociální a ekonomickou situaci nemanželské matky.⁸ I když neúmyslně, dané ustanovení nemanželské děti přesto diskriminovalo, protože neposkytlo jejich životu stejnou trestněprávní ochranu jako životu dětí narozených v manželství. Vražda manželského dítěte při porodu či krátce poté měla být trestána doživotním těžkým žalářem, vražda nemanželského deseti až dvaceti lety těžkého žaláře. Způsobila-li matka smrt dítěte opomenutím potřebné pomoci při porodu, hrozil jí trest pět až deset let těžkého žaláře.⁹

Odložení dítěte trestal zákon z těchto tří zločinů nejmírněji. Výše trestní sazby závisela na skutečnosti, zda pachatel odložil dítě na vzdálené, nenavštěvované místo, nebo na místo obvykle navštěvované a zda zemřelo, nebo zůstalo naživu. Nejprísněji, těžkým žalářem od pěti do desíti let, mělo být potrestáno odložení dítěte na nenavštěvovaném místě, pokud zde zemřelo. Přežilo-li, stanovil zákon trest jeden rok až pět let těžkého žaláře. Pokud pachatel dítě odložil na navštěvovaném místě, a přesto zemřelo, hrozil týž trest, pouze nešlo o těžký žalář, ale jen o prostý žalář. Nejmírněji, šesti měsíci až jedním rokem žaláře, bylo trestáno odložení na navštěvovaném místě, pokud odložené dítě zůstalo naživu.¹⁰

Při ukládání trestů bral soud v úvahu také existenci přitěžujících a polehčujících okolností. První z nich vymezovala ustanovení § 43 - § 45 trestního zákona, druhé ustanovení § 46 - § 47. K přitěžujícím okolnostem náležely například velikost způsobené škody, počet porušených povinností, recidiva,

⁷ Viz ZEMSKÝ ARCHIV OPAVA, pobočka Olomouc, fond Krajský soud v Olomouci I., sg. Vr 1345/10, č. kart. III 705, odložení dítěte - Marta Michalíková.

⁸ Srv. TINKOVÁ, D.: c. d., s. 353.

⁹ Viz LEPAŘ, M.: c. d., s. 75.

¹⁰ Viz LEPAŘ, M.: c. d., s. 79.

snaha obelstít soudce vymyšlenými nepravdivými okolnostmi a jiné. K polehčujícím okolnostem patřily například doznání, dosavadní bezúhonnost, věk pod dvacet let, slabomyslnost, nezaviněné delší trvání vazby a řada jiných. Při jejich existenci soudem vynesený trest závisel na tom, zda zákon stanovil na daný zločin trest smrti, jiný trest než trest smrti, případně trest žaláře kratší než pět let. Pokud neměl trest odnětí svobody trvat déle než pět let, a zároveň bylo zjištěno několik polehčujících okolností, ze kterých se dala očekávat náprava pachatele, mohl soud použít tzv. mimořádné zmírňovací právo, tedy změnit žalář v mírnější stupeň a zkrátit trest odnětí svobody až pod šest měsíců. Tzv. záměna trestu přicházela v úvahu u trestů nepřevyšujících pět let, pokud hrozila nevinné rodině pachatele důležitá škoda na výživě. Rozsudek soudu mohl samozřejmě být také osvobozující, k čemuž docházelo především u zločinů vražd novorozenech dětí při porodu nebo krátce poté, u kterých rozhodovaly o vině 12 členné laické poroty.¹¹

Na začátku vyšetřování zločinů vraždy novorozeneho dítěte při porodu nebo krátce po něm a vraždy dítěte stál zpravidla nález těla mrtvého dítěte. Někdy se vyskytly i případy, kdy pachatelka mrtvé dítě neukryla a tvrdila porodní bábě a svému okolí, že se narodilo mrtvé, nebo že zemřelo ihned po porodu nebo později přirozenou smrtí. V případě zločinu odložení dítěte šlo spíše o nález živého dítěte, ale není samozřejmě vyloučena ani možnost nálezu odloženého mrtvého dítěte. Vzhledem k tomu, že pachatelky odkládaly děti mimo své bydliště, byl nálezce odloženého dítěte často osobou náhodnou, jen občas ženu, která zločin spáchala, znal a ze zločinu podezíral. Bylo-li mrtvé dítě ukryto v blízkosti pachatelčina obydlí, býval někdy nálezce zavražděného dítěte osobou pachatelce blízkou. Jindy se jednalo o osobu náhodnou. Oznámení podezření z vraždy novorozeneho dítěte při porodu či krátce po něm, respektive někdy i oznámení odložení novorozeneho dítěte nebo vraždy několikátýdenního dítěte, se často dělo prostřednictvím ošetřující porodní báby, která věc oznámila lékaři a lékař četníkovi, nebo prostřednictvím lékaře, který věc oznámil soudu. Lékaři a porodní báby byli totiž podle ustanovení § 359 trestního zákona pod hrozbou peněžitě pokuty od dvaceti do dvou set korun povinni oznamovat podezřelé porody nebo úmrtí úřadu. Náhodní nálezci zavražděných a odložených dětí činili oznámení policejním úřadům.¹²

¹¹ Viz tamtéž, s. 29 - 34. K osvobozujícím rozsudkům u vražd novorozenech dětí při porodu nebo krátce poté viz ZEMSKÝ ARCHIV OPAVA, pobočka Olomouc, fond Krajský soud v Olomouci I., sg. Vr 704/13, č. kart. III 760, vražda novorozeneho dítěte při porodu nebo krátce poté - Jenověfa Pospíšilová. Také viz tamtéž, sg. Vr 455/09, č. kart. III 696, vražda novorozeneho dítěte při porodu nebo krátce poté - Božena Pekrová. Odsuzující rozsudek viz tamtéž, sg. Vr 519/98, č. kart. III 679, vražda novorozeneho dítěte při porodu nebo krátce poté - Jenověfa Studničková.

¹² Viz ZEMSKÝ ARCHIV OPAVA, pobočka Olomouc, fond Krajský soud v Olomouci I., sg. Vr 455/09, č. kart. III 696, vražda novorozeneho dítěte při porodu nebo krátce poté - Božena Pekrová, sg. Vr 704/13, č. kart. III 760, vražda novorozeneho dítěte při porodu nebo krátce poté - Jenověfa Pospíšilová, sg. Vr 23/12, č. kart. III 730, vražda dítěte - Marie

Vyšetřování zkoumaných zločinů prováděly okresní soudy (někdy se ale již od počátku případem zabýval Krajský soud v Olomouci). Soudy vyslyšely obviněné a svědky a zajišťovaly u vražd novorozenech dětí při porodu či krátce poté a u vražd několikátýdenních novorozenech dětí ohledání těl mrtvých dětí a pachatelek, které tyto děti porodily, dvěma odbornými znalci, lékaři. Znalci pak soudu podávali posudky týkající se příčiny smrti dítěte a okolnosti, zda obviněná žena porodila. Posudky někdy určily příčinu smrti dítěte s jistou pravděpodobností, jindy ale byly jednoznačné. Krajský soud v Olomouci se k informacím obsaženým v posudku nicméně občas stavěl hodně "tvůrčím" způsobem a přizpůsoboval je své kvalifikaci daného trestného činu.¹³

Výslechy a znalecké posudky umožnily soudu zjistit příčiny a konkrétní způsoby provedení těchto činů. U zločinů odložení dětí se setkáváme například s ekonomickými důvody. Svobodná 27 letá nádenice Marie Solichová z Kateřinek u Opavy, i když dlouhodobě žila s partnerem, dělníkem v sirkárně, s nímž měla už jedno nemanželské dítě, musela jejich druhé společné dítě po narození živit jen z vlastních nepatrných prostředků a jako 14 denní je odložila. Důvod jejího činu snad byl i společenský, protože šlo o pachatelčino čtvrté nemanželské dítě.¹⁴ Případ Marie Solichové může být ilustrací osudu některých nemanželských dětí: její první dítě se narodilo předčasně a zemřelo dva měsíce po porodu, o druhé se starala její matka a zemřelo jako malé, třetí dítě žilo u partnerovy matky, čtvrté dítě pachatelka odložila. Už dříve zmíněná Marta Michalíková své novorozené nemanželské dítě odložila proto, že se styděla a v rozčilení. Netypický případ představovalo odložení nikoliv vlastního, ale cizího půlročního dítěte. Tento čin spáchala v roce 1909 19 letá prostitutka Marie Klemsová. Před soudem uvedla, že chtěla spáchat nějaký zločin, aby byla odsouzena a nalezla ve vězení útočiště před otcem a nechtěným manželem, Turkem ze Sarajeva, kterému ji otec prodal. Soudní znalci o tomto motivu pochybovali, vyžádání si cizího dítěte, které nemělo rodiče, u starosty obce Bouzov, považovali za "okamžitý vrtoch" pachatelky trpící dle jejich vyšetření hysterií a epilepsií. Možná však šlo o projev touhy po dítěti, neboť do chvíle, než jej pachatelka

Perstická, sg. Vr 132/98, č. kart. III 679, vražda dítěte - Karolina Zechová, sg. Vr 1345/10, č. kart. III 705, odložení dítěte - Marta Michalíková, sg. Vr 1543/09, č. kart. III 696, odložení dítěte - Marie Klemsová, sg. Vr 489/13, č. kart. III 757, odložení dítěte - Marie Solichová. K ustanovení § 359 - neoznámení podezřelých úmrtí a nemocí osobami lékařskými viz LEPÁŘ, M.: c. d., s. 173 - 174. Dále též MIŘIČKA, August: Přerušení těhotenství lékařem a jeho povinnost oznamovací hledíc k osnově trestního zákona. Právník, 1918 (ročník 57), s. 121 - 125.

¹³ Viz ZEMSKÝ ARCHIV OPAVA, pobočka Olomouc, fond Krajský soud v Olomouci I., trestní spisy uvedené v předchozí poznámce.

¹⁴ Viz tamtéž, sg. Vr 489/13, č. kart. III 757, odložení dítěte - Marie Solichová. K diskriminačnímu postoji a předsudkům společnosti vůči nemanželským dětem na počátku 20. století viz například HAJN, Alois.: Ženská otázka v letech 1900 - 1920. Praha, Pokrok, 1939, s. 31, 56, 75 - 76, 97 a ZBIERANSKI, J.: Nemanželské dítě. Zprávy Právnícké jednoty moravské, 1912, č. 7, s. 297 - 304.

v lese u Litovle odložila, se o něj pečlivě starala a dokonce žádala jednoho pekařského mistra, aby šel dítěti za kmotra. I vraždy novorozených dětí, ať při porodu či krátce po porodu nebo dva či více týdnů starých, měly ekonomické důvody. Pachatelky se obávaly, že ztratí zaměstnání, že jim dítě bude překážet v obživě. Dále ženy hovořily při výsleších o strachu z hněvu rodičů, potenciálního ženicha, jež ovšem nebyl otcem dítěte, z nepříjemností čekaných od manželky ženatého partnera. Jedna z pachatelek zmínila i skutečnost, že byla při porodu ve stavu "jako bez sebe". Noviny za příčinu činů označovaly nejčastěji stud a obavu z hanby.¹⁵

U deliktů odložení dětí vyplynul způsob spáchání již z místa nálezu dítěte. Docházelo kupříkladu k ponechání dětí v lese, v záchodové zumpě, na schodech domu v rušné ulici, u výměnkářky, která ženě poskytla nocleh. U vražd novorozených dětí došlo ke zjištění způsobu spáchání někdy výsledkem obviněné, jindy až ze znaleckého posudku, pokud obviněná vraždu dítěte popírala. Ženy se někdy pokoušely tvrdit, že dítě zemřelo okamžitě, pádem na zem při porodu, který probíhal tak, že rodička stála a opírala se, nebo ke kterému došlo pádem z výšky ze žebříku. Soudní znalci však tyto tvrzené příčiny smrti v posudcích vyvrátili jako nereálné. Pitvami mrtvých dětí naopak prokázali uškrcení, udušení ucpáním dýchacích otvorů, uhození hlavou o podlahu, stlačení lebečních kostí rukou nebo předhození živého dítěte prasatům. Noviny informují třeba i o vraždách utopením či zahrabáním dítěte do země.¹⁶

Pachatelky zločinů projednávaných před Krajským soudem v Olomouci pocházely spíše z menších venkovských obcí, jednak v obvodu Krajského soudu v Olomouci, jednak mimo něj, a na Hanou přišly za prací. Jen občas pocházely z města. Jednalo se o svobodné ženy ve věku 19 až 39 let, které pracovaly zejména jako služky, zemědělské dělnice a nádenice. Noviny však občas uváděly i případy vražd novorozených dětí, které spáchaly i majetnější vdovy nebo provdané ženy. U některých žen šlo o jejich první dítě,

¹⁵ Viz ZEMSKÝ ARCHIV OPAVA, pobočka Olomouc, fond Krajský soud v Olomouci I., trestní spisy uvedené v poznámce č. 12. Ke strachu z hněvu rodičů viz sg. Vr 704/13, č. kart. III 760, vražda dítěte - Jenovéfa Pospíšilová. Tato pachatelka měla už dříve dvě nemanželské děti a rodiče ji kvůli tomu kárali, takže se jim o svém těhotenství obávala říct. K obavě z reakce potenciálního ženicha viz sg. Vr 455/09, č. kart. III 696, vražda novorozeného dítěte při porodu nebo krátce poté - Božena Pekrová. Tato obžalovaná měla dlouhodobý vztah a také jedno dítě s Františkem Crhonkem, který musel odejít na vojnu. Po skončení jeho vojenské služby plánovali svatbu. Během jeho nepřítomnosti se seznámila s Richardem Kocourkem, se kterým otěhotněla. František Crhonek se o tom zprostředkovaně dozvěděl a napsal jí dopis, že pokud zjistí, že mu nebyla věrná, nevezme si ji. K důvodu vraždy novorozeného dítěte ze studu a hanby viz například NAŠINEC, č. 30, 10. 3. 1901, s. 4 a NAŠINEC, č. 35, 14. 11. 1880, s. 3.

¹⁶ Viz ZEMSKÝ ARCHIV OPAVA, pobočka Olomouc, fond Krajský soud v Olomouci I., trestní spisy uvedené v poznámce č. 12. Srv. také NAŠINEC, č. 72, 28. 6. 1895, s. 3 a POZOR, č. 95, 13. 8. 1901, s. 3.

ale rovněž existovaly případy, kdy se jednalo o druhé, třetí nebo čtvrté nemanželské dítě dané ženy. Některé žily na okraji společnosti, jako například žena asi desetkrát trestaná za žebrání a potulování nebo jiná pachatelka, která se živila jako prostitutka, a navíc trpěly duševními chorobami. Jiné neměly žádné rodinné zázemí - jako žena, která byla sama nemanželským dítětem, a neznala svůj věk ani jména rodičů. Jiná pocházela rodiny, kde otec i jeden bratr byli alkoholici. V osmi letech začala pracovat jako služka a od patnácti let se živila jako prostitutka. Tyto ženy mohly navštěvovat školu jen několik let a naučily se pouze číst a psát. Na druhé straně, pokud pocházely z jazykově smíšené oblasti, hovořily česky i německy. Některé se k činu přiznaly ihned, jiné po počátečním zapírání, jiné celou dobu tvrdily, že dítě nezabily. O některých ženách svědci vypověděli, že se ke svému dítěti chovaly lhostejně, jiným však, jak je zřejmé z trestních spisů, lhostejné nebylo. Nálezce odloženého dítěte se hned ptaly, zda je dítě naživu, o jiné pachatelce vraždy novorozeného dítěte lze zase zjistit, že chtěla dítě ukázat a pochlubit se s ním svým hospodářům. Na druhý den přinesla dítě ukázat i zaměstnavatelce partnera, "...objímala je a líbala je...", jak vypověděl její partner u soudu. 31 letá nádenice Jenovéfa Pospíšilová z obce Ohnice přiznala před soudem: "...teprve pak (po vraždě) mně činu mého bylo líto a lituji ho podnes."¹⁷

Otcové odložených či zavražděných dětí byli jak náhodnými, tak i dlouhodobými partnery pachatelek. Šlo často o spolusloužící svobodné čeledíny, případně ženatého bohatého rolníka a radního, zaměstnavatele pachatelky, dělníka kolovrátkáře a jiné. Pouze v jednom z prozkoumaných případů byl pro spoluvinu na zločinu vraždy stíhán i partner pachatelky, avšak státní zástupce jeho stíhání brzy zastavil, neboť údajně neshledal příčinu ke stíhání. V daném případě pachatelka trvala na výpovědi, že ji partner k vraždě jejich společného nemanželského dítěte naváděl, údajně již v těhotenství, on trval na svém, že to není pravda. Krajský soud tedy v této věci vyslechl svědkyni, partnerovu zaměstnavatelku, a ta vypověděla, že jí o tom, že by obviněný Karolinu Zechovou k vraždě dítěte naváděl, není nic známo. Soud se s touto jedinou svědkyní spokojil, žádné další svědky ohledně této otázky nevyslechl a otce zavražděného dítěte propustil. Role některých otců v těchto případech však vzbuzují pochybnosti. Karl Schnürch, 22 letý dělník v sírkárně, vypověděl, že o tom, že jeho dlouhodobá partnerka, se kterou žil ve společné domácnosti a měl s ní již druhé nemanželské dítě, jejich syna odložila, nic neví. Prý mu tvrdila, že dítě dala jedné paní z Vídně. Tento nezáměr o vlastní dítě, které pachatelka po porodu živila úplně sama, je ale poněkud podezřelý.¹⁸

¹⁷ Viz ZEMSKÝ ARCHIV OPAVA, pobočka Olomouc, fond Krajský soud v Olomouci I., trestní spisy uvedené v poznámce č. 12. Srv. také například POZOR, č. 34, 16. 3. 1901, s. 4 a NAŠINEC, č. 97, 21. 8. 1901, s. 5.

¹⁸ Viz tamtéž.

Zločiny odložení dětí byly po vzetí v úvahu různých polehčujících okolností a aplikaci mimořádného zmírňovacího práva trestány týdně, nanejvýš několika měsíci žaláře či těžkého žaláře. S jedním znaleckým posudkem ohledně příčiny smrti odloženého dítěte přitom naložil krajský soud až příliš "tvůrčím" způsobem. V případě odloženého dítěte Marty Michalíkové, které po několika hodinách od nálezů zemřelo, se znalci vyjádřili, že dítě "...zemřelo...následkem obrny srdeční při velice významném překrvení tkání, které mohlo nastati tím, že novorozeně hned po porodu delší dobu nebylo řádně ošetřeno a bylo vydáno vlivům studené teploty..." O jiné možné příčině tohoto překrvení tkání se znalci nezmínili. Soud však rozsudek odůvodnil následovně: "...zejména nelze tvrditi, že dítě zemřelo jedině následkem vlivu nízké teploty...". Snažil se dovozovat, že by se v takovém případě musely vyvinout ještě jiné chorobné změny, ač se o tom v posudku znalci vůbec nezmínili, uváděl, že dítě měřilo "jen" 47 cm, že nechtělo přijímat potravu, což sice jedna svědkyně vypověděla, soud v tom však neviděl souvislost s jeho několikahodinovým pobytem v záchodové žumpě, kde leželo nahé. Uvedl, že se "...nedá vyloučiti možnost, že se jednalo o dítě vrozeně slabé, které by bylo snad zemřelo i tehdy, kdyby mu byla obvyklá péče poskytnuta..."¹⁹

U zločinů vražd novorozených dětí při porodu či krátce poté a u vražd několikátýdenních dětí rozhodovaly o vině 12 členné poroty. Porotci mohli být pouze muži, kteří museli splňovat zákonem stanovené podmínky.²⁰ Znalecké posudky ohledně příčiny smrti, i když byly jednoznačné, neměly na rozhodování porotců o vině vraždou novorozeného dítěte při porodu nebo krátce po něm často téměř žádný vliv. Poroty se mnohem více daly ovlivnit výpověďmi obžalovaných žen a obhajobou advokáta, který se snažil zjištěnou příčinu úmrtí dítěte zpochybnit. Krajský soud pak byl výrokem poroty vázán. Často tak docházelo k osvobození obžalovaných v rozporu se znaleckými posudky. Jediným trestem pro obžalované mohl být už jen trest za přečin zatajení porodu v trvání například jednoho týdne vězení. Občas se samozřejmě můžeme setkat třeba i s čtyřletým trestem odnětí svobody, spíše však na konci 19. století než později. Poněkud jinak přistupovaly poroty k vraždám několikátýdenních dětí. V těchto případech nebylo možné tvrdit, že se dítě narodilo mrtvé, nebo že zemřelo pádem na podlahu při porodu, jako se to dělo u vražd novorozených dětí při porodu. Porota se zpravidla vyslovila, že dotyčná je vinna a trestem za vraždu byla dle zákona smrt. Soud sice

¹⁹ Viz tamtéž, sg. Vr 1345/10, č. kart. III 705, odložení dítěte - Marta Michalíková, sg. Vr 1543/09, č. kart. III 696, odložení dítěte - Marie Klemsová, sg. Vr 489/13, č. kart. III 757, odložení dítěte - Marie Solichová.

²⁰ Tito muži museli být starší než 30 let, umět číst a psát, mít domovské právo v některé obci země monarchie, pobývat tam alespoň jeden rok a odvádět státu, kromě určitých výjimek, přímou daň nejméně 10 šilinků, v městech s více než 30 000 obyvateli daň 20 šilinků. Pokud takovou neodváděli, mohla je k výkonu role porotce kvalifikovat povolání advokáta, notáře, vysokoškolského nebo středoškolského profesora, učitele nebo držitele doktorátu. Viz § 297 an. DIE STRAFPROZESSORDNUNG VOM 23. MAI 1873

mohl panovníkovi doporučit udělení milosti a jiný trest, ten však zůstal v rovině mnohaletého trestu těžkého žaláře. Pachatelky obou zločinů mohla od trestního stíhání nebo trestu zachránit například nepříčetnost, jako se to stalo u 39 leté nádenice Marie Perstické, obviněné z vraždy dítěte. Ta již na Okresní soud v Litovli působila dojem osoby duševně omezené a skutečnost, že není místně ani časově orientována, potvrdil i lékař nemocnice v Olomouci, takže státní zástupce její stíhání zastavil. V případě 23 leté služky Jenovéfy Studničkové se však k názoru, že byla při spáchání vraždy novorozeného dítěte při porodu nepříčetná, přiklonili jen tři porotci. Devět porotců zastávalo názor opačný, takže ji soud odsoudil.²¹

Zločiny vraždy novorozeného dítěte při porodu nebo krátce po něm, vraždy několikátýdenního dítěte a odložení dítěte k sobě mají blízko prostřednictvím jejich pachatelky - matky i prostřednictvím dítěte - objektu zločinů. Představují krajní prostředky řešení nežádoucího, většinou nemanželského těhotenství a mateřství. Liší se některými znaky skutkové podstaty - zvláště jednáními, zákonným vymezením subjektů a objektů zločinů a výší trestů odnětí svobody odkazujícími na jejich nebezpečnost pro společnost. Vražda novorozeného dítěte při porodu byla proti vraždě několikátýdenního dítěte privilegovanou skutkovou podstatou. Poroty však často osvobozovaly pachatelky tohoto zločinu, a to v rozporu se zjištěními znaleckých posudků soudních lékařů ohledně příčiny smrti dítěte. Několikaleté tresty odnětí svobody byly méně časté. Vražda několikátýdenního dítěte mohla kvůli nepříčetnosti skončit zastavením trestního stíhání, na druhé straně mohla být potrestána smrtí, změněnou milostí panovníka na trest dlouhodobého těžkého žaláře. Odložení dítěte trestal soud nejmírněji, většinou několika týdnů či měsíců žaláře.

Partneři pachatelek byli stíháni minimálně, soud je většinou pouze vyslyšel jako svědky. V pramenech se objevuje například zastavení stíhání muže, o němž pachatelka vypověděla, že ji k činu navedl. Ohledně jeho účasti na zločinu však soud vyslechl jedinou svědkyni a státní zástupce zastavení stíhání nijak nezdůvodnil.

Nejčtetnějším z těchto tří zločinů, jimiž se Krajský soud v Olomouci v letech 1898 – 1917 zabýval, byly vraždy novorozených dětí při porodu či krátce poté, zastoupené 5 případy. Spolu se 4 případy vražd několikátýdenních dětí jde o 9 případů oproti 4 případům odložení dětí.²² Vzhledem k tomu, že se

²¹ Viz tamtéž, sg. Vr 704/13, č. kart. III 760, vražda dítěte - Jenovéfa Pospíšilová, sg. Vr 23/12, č. kart. III 730, vražda dítěte - Marie Perstická, sg. Vr 132/98, č. kart. III 679, vražda dítěte - Karolina Zechová, sg. Vr 455/09, č. kart. III 696, vražda novorozeného dítěte při porodu nebo krátce poté - Božena Pekrová, sg. Vr 519/98, č. kart. III 679, vražda novorozeného dítěte při porodu nebo krátce poté - Jenovéfa Studničková.

²² Viz TAUŠ, Karel – JANDOVÁ, Alena – ROUBIC, Antonín: Jmenný a místně – věcný rejstřík spisů sg. Vr 1898 – 1917. Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond Krajský soud v Olomouci I., 1973.

jedná o období dvaceti let a rozsáhlý obvod celého krajského soudu, však nejde o nijak vysoká čísla.

Zjištění Daniely Tinkové ohledně osob pachatelek a příčin infanticidia ve druhé polovině 18. a na počátku 19. století prokázala svou platnost i pro dobu pozdější. Tato zjištění jsou aplikovatelná rovněž pro zločiny vražd několikátýdenních dětí a odložení dětí. Zkoumané zločiny páchaly ženy od 19 do 39 let, zejména svobodné služky, nádenice a dělnice. Do školy chodily jen krátce, naučily se zde hlavně číst a psát (a to ne vždy). Některé měly jedno či více nemanželských dětí, někdy byla sama matka nemanželským dítětem, jindy šlo o osobu již trestanou. Mezi příčinami těchto činů nacházíme stud, strach z rodičů, obavu ze zmaření sňatku či ze ztráty práce, chudobu, vesměs sociální a ekonomické důvody, k nimž někdy přistupuje i rozčilení nebo stav „bez sebe“ při porodu nebo po něm.

Prameny:

- Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond Krajský soud v Olomouci I.

sg. Vr 455/09, č. kart. III 696, vražda novorozeného dítěte při porodu nebo krátce poté - Božena Pekrová

sg. Vr 704/13, č. kart. III 760, vražda novorozeného dítěte při porodu nebo krátce poté - Jenováfa Pospíšilová

sg. Vr/98, č. kart., vražda novorozeného dítěte při porodu nebo krátce poté - Jenováfa Studničková

sg. Vr 23/12, č. kart. III 730, vražda dítěte - Marie Perstická

sg. Vr 132/98, č. kart. III 679, vražda dítěte - Karolina Zechová

sg. Vr 1345/10, č. kart. III 705, odložení dítěte - Marta Michalíková

sg. Vr 1543/09, č. kart. III 696, odložení dítěte - Marie Klemsová

sg. Vr 489/13, č. kart. III 757, odložení dítěte - Marie Solichová

- Trestní zákon ze dne 27. 5. 1852 č. 117 ř. z.

- Die Strafprozessordnung vom 23. Mai 1873

- Pozor, č. 1 - 153, ročník VIII (1901)

- Našinec, č. 1 - 149, ročník XXXI (1895)

- Našinec, č. 1 - 151, ročník XXXVII (1901)

Literature:

- Hajn, A.: Ženská otázka v letech 1900 - 1920. Praha: Pokrok, 1939, 191 s.
- Lepař, Mojmír: Trestní zákon ze dne 27. 5. 1852 č. 117 ř. z. se zákonem o tisku a jinými, Praha: Knihotiskárna dr. Edvarda Grégra, 1901, 413 s.
- Miříčka, A.: Přerušení těhotenství lékařem a jeho povinnost oznamovací hledíc k osnově trestního zákona. Právník, 1918 (roč. 57), s. 81 - 90 a s. 119 - 125.
- Lenderová, M.: K hříchu i k modlitbě (Žena v minulém století), Praha: Mladá fronta, 1999, 300 s., ISBN 80-204-0737-5
- Tauš, K. - Jandová, A. - Roubic, A.: Jmenný a místně - věcný rejstřík spisů sg. Vr 1898 - 1917, Olomouc: 1973.
- Zbieranski, J.: Nemanželské dítě. Zprávy Právnícké jednoty moravské, 1912, č. 7, s. 297 - 304.
- Tinková, D.: Hřích, zločin a šílenství v čase odkouzlování světa, Praha: Argo, 2003, 413 s., ISBN 80-7203-565-7.

Contact – email

Lucyb@tiscali.cz